

Dr. Rasa Vasinauskaitė

Teatrologė, humanitarinių mokslų daktarė. Lietuvos kultūros instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Teatro istorijos ir teorijos katedros profesorė. Skelbia straipsnius Lietuvos ir užsienio mokslo bei kultūros spaudoje, dalyvauja nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose Lietuvoje ir užsienyje. Monografijos „Laikinumo teatras. Lietuvių režisūros pokyčiai 1990–2001 metais“ (2010) autorė, knygų ir kolektyvinių monografių „Classics and Communism in Theatre. Graeco-Roman Antiquity on the Communist Stage“ (2019), „Postsovietinis Lietuvos teatras: istorija, tapatybė, atmintis“ (2014), „Lietuvių teatras 1980–1990“ (2009), „Lietuvių teatro istorija 1970–1980“ (2006), „Lietuvių teatro istorija 1929–1935“ (2002) bendraautorė, knygų „Eimunto Nekrošiaus teatras: pokalbiai, recenzijos, straipsniai“ (2012), „Lietuvos teatras : trumpa istorija“ (2009) sudarytoja.

Lietuvių teatro kritika vėlyvuju sovietmečiu (1972–1978). Nuo ideologinių – prie estetinių gairių?

Prieš dešimtmetį išleistose lietuvių teatro istorijos knygose 1970–1990 m. teatras iškyla kaip svarbi rezistencijos komunistiniam režimui institucija. Ar kritika palaikė šią rezistenciją, ar dabar skaitant ano laiko recenzijas galima išvelgti laisvės properšų, ar jose esama ir to, ką vadiname kompromisu, autocenzūra, ypač turint galvoje po 1968 m. (o Lietuvoje – po 1972 m.) sustiprėjusią ideologinę priežiūrą ir naujas partijos direktyvas? Analizei pasirinktas kultūros savaitraštis „Literatūra ir menas“ (įkurtas 1946 m.). Būtent jame, fiksavusiame kultūrinį ir teatrinį šalies gyvenimą, galėjo pasirodyti laisvesni, kūrybiškesni kritikos tekstai. Juolab čia savo recenzijas publikavo ir dirbo ne vienas šiandien puikiai žinomas teatro kritikas ar istorikas, kuriems 7–8 dešimtmečių „litmenis“ virto ir profesijos, ir gyvenimo mokykla. Pasirinktas 1972–1978 m. periodas nėra atsitiktinis – šiuo laiku sukuriami ir kritikos akiratyje atsiduria ryškiausi „stagnacijos“ laikotarpio Jono Jurašo, Aurelijos Ragauskaitės, Dalios Tamulevičiūtės spektakliai, keičiasi jų estetika, aktyvėja diskusijos apie šiuolaikinės dramaturgijos (Juozo Grušo, Juozo Glinskio, Kazio Sajos), scenografijos (Janina Malinauskaitė, Dalia Mataitienė) vietą ir reikšmę režisūriniame spektaklio audinyje, įvertinama psichologinės realistinės vaidybos ir (soc)realistinės estetikos krizė. Į šias diskusijas savo recenzijomis ir įžvalgomis įsitraukia Markas Petuchauskas, Irena Aleksaitė, Egmontas Jansonas, Audronė Girdzijauskaitė – teatrologijos studijas Maskvos ir Leningrado aukštosiose mokyklose baigę kritikai, studijavę vadinamojo „atlydžio“ laikotarpiu. Jų amžius 1972 m. – nuo 34 iki 41 metų, tad iš dalies juos galima priskirti lietuvių „šestidesiatnikų“ kartai, kuri bandė suderinti tradicinį ir modernų požiūrį į teatro praktiką, įvardyti novatoriškus eksperimentus, tačiau laikėsi ir nuosaikesnės, ideologiškai neutralios pozicijos.

Vadinamoji „ezopo kalba“ šio laikotarpio kritikos tekstuose įgauna kitas – meninės ir konceptualios spektaklio visumos, naujos vaidybos technikos, nepsichologinės ir nerealistinės estetikos poreikio – konotacijas. Atsiskleidžia ir kiekvieno minėtų kritikų rašymo stilius, vertinimo ir teatro meno sričių prioritetai. Galima sakyti, kad ne tik teatro poslinkiai veikė kritiką, bet ir kaita kritikos kalbos, lyginant su postalininiu laikotarpiu, turėjo įtakos teatro angažuotumui visuomenėje.

Theater criticism in Lithuania in the late Soviet era (1972–1978). From ideological to aesthetic guidelines?

In the books on the history of Lithuanian theater (1970–1990) published a decade ago, theater emerges as an important institution of resistance to the communist regime. Has criticism supported this resistance? Do theatre reviews of that time have what we call compromise, self-censorship, especially having in mind the post-1968 era (in Lithuania – after 1972) when ideological supervision and new Communist party directives were strengthened? The cultural weekly "Literatūra ir menas" („Literature and Art“, founded in 1946) has been selected for the analysis. It captured the cultural and theatrical life of the country, and encouraged freer, more creative texts of criticism. The chosen period of 1972–1978 is not accidental, because the most prominent performances of theatre directors Jonas Jurašas, Aurelija Ragauskaitė, Dalia Tamulevičiūtė were created in this period of so-called „stagnation“ and the got to the spotlight of criticism. The aesthetics of the performances were changing, and the discussions about the place and meaning of contemporary dramaturgy (Juozas Grušas, Juozas Glinskis, Kazys Saja), scenography (Janina Malinauskaitė, Dalia Mataitienė), psychological realistic acting and the realistic aesthetic in the art of directing were intensified. Theatre critics Markas Petuchauskas, Irena Aleksaitė, Egmontas Jansonas, Audronė Girdzijauskaitė who graduated from theater studies in Moscow and Leningrad universities and who studied during the so-called „thaw“ period were participating in these discussions with their reviews. Their age in 1972 was between 34 to 41 years old, so partly they can be called Lithuanian „1960s generation“ who tried to combine traditional and modern approaches to theater practice, to name innovative experiments, but also took a more moderate, ideologically neutral position. The so-called „Aesopian language“ acquired other connotations in the critical texts of this period. The need for the artistic and conceptual totality of the performance, new acting techniques, non-psychological and unrealistic aesthetics was actualized. The writing style and evaluation priorities of each of the above-mentioned critics were also revealed. It can be said that not only the shifts in theatre

influenced the modernization of criticism, but also the change in the language of criticism itself, comparing to the Stalinist period, influenced the evaluation and understanding of theatre in society.